

גובה עשרים אמה בסוכה ובמבוי

(סוכה ב.)

כללים בשיעור:

- מספרים ושיעורי חכמים
- תורה שבכתב ותורה שבעל פה
- גירסאות בגמרא
- פתיחת המסכת

בשיעור זה נעסוק בפתיחה של מסכת סוכה, המקבילה לפתיחת מסכת עירובין. ננסה לעמוד על היחס בין הסוכה והמבוי דרך השיעור של גובה 20 אמה המשותף לשניהם, המובא בלשון שונה בכל אחד מהמקומות, ולקבל דרך הדברים מבט המהווה פתיחה וגישה לכל אחת מהמסכתות.

הצגת הסוגיה

המשנה הפותחת את מסכת סוכה אומרת:

סִכָּה שֶׁהִיא גְבוּהָה לְמַעַל מֵעֲשָׂרִים אַמָּה, פְּסוּלָה. רַבִּי יְהוּדָה מְכַשֵּׁיר.
וְשֵׁאִינָה גְבוּהָה עֲשָׂרָה טַפְחִים, וְשֵׁאִין לָהּ שְׁלֹשׁ דַּפְנוֹת, וְשִׁחְמָתָה מְרַבָּה
מִצְלָתָה, פְּסוּלָה. סִכָּה יְשֻׁנָּה, בֵּית שְׂמַאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הַלֵּל מְכַשֵּׁרִין.
וְאִיזוֹ הִיא סִכָּה יְשֻׁנָּה, כָּל שֶׁעֲשָׂאָה קֶדֶם לְחַג שְׁלֹשִׁים יוֹם. אֲבָל אִם
עֲשָׂאָה לְשֵׁם חַג, אֶפְלוּ מִתְחַלֵּת הַשָּׁנָה, כְּשֶׁרָה:

ואומרת הגמרא שם¹:

תנן התם מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט רבי יהודה אומר אינו צריך מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה ומאי שנא גבי מבוי דתני תקנתא

¹ תלמוד בבלי מסכת סוכה דף ב.

סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא ואיבעית אימא בדאורייתא נמי תני תקנתא מיהו סוכה (דנפיש מילתה) [דנפישין מיליה] פסיק ותני פסולה מבוי דלא נפיש מיליה תני תקנתא.

הגמרא משווה בין 2 מחלוקות מקבילות של ר' יהודה וחכמים בין סוכה למבוי. בשני המקרים חכמים פוסלים מעל 20 אמה ור' יהודה מכשיר, אלא שלשונות המחלוקות אינן זהות. בסוכה הגבוהה מ-20 אמה משתמשים חכמים בלשון "פסולה", ואילו במבוי, הלשון היא "ימעט".

עונה הגמרא 2 תירוצים למשמעות ההבדל הלשוני:

1. ההבדל נובע מכך שסוכה היא דין דאורייתא ומבוי הוא דין דרבנן.
2. ההבדל נובע מכך שבסוכה המשנה מתייחסת למספר דינים ואילו במבוי מוזכר שם דין אחד בלבד.

בשיעור זה נרצה להעמיק בעזרת ה' בהבנת התירוץ הראשון של הגמרא.

"סוכה, דאורייתא – תני פסולה, מבוי, דרבנן – תני תקנתא"

בהבנת תירוץ זה של הגמרא מפרש רש"י:

סוכה מדאורייתא - דעשרים אמה דילה ילפינן מדאורייתא, וקודם שנשנית המשנה נאמרה שיעורה מסיני: **תני פסולה** - שייך למיתני בה לשון פסול, כלומר לא נעשית כתורה וכהלכה: **מבוי** - דכוליה מדרבנן, דמדאורייתא סגי ליה בשלש מחיצות, ואינו צריך לקורה זו אלא מדרבנן: **תני תקנתא** - דלא שייך למתני בה לשון פסול, דמאן פסלה קודם שנשנית משנה זו, הרי היא תחלת הוראתו ומצותו:

שיעור גובה סוכה הינו דין הקיים עוד לפני שנשנית המשנה. המשנה באה **לספר** לנו מהו הדין. לעומתו, דין מבוי שהוא מדרבנן – בו המשנה היא **היוצרת** את הדין. על כן בסוכה הלשון המתאימה לתאר את הדין היא "פסולה", ואילו בתקנת מבוי, בה המשנה מלמדת אותנו מה לעשות עם קורת המבוי, הלשון המתאימה היא "ימעט".

תוספות במקום מביאים 2 תירוצים אחרים²:

דאי הוה תני ימעט חיישינן דילמא טעי איניש לומר ימעט לכתחילה ודיעבד כשרה ודקדק בלשונו דלמא אתי לידי איסורא דאורייתא ותני פסולה אע"ג דלא הוי לישנא מעליא כמו ימעט אבל במבוי דרבנן לא חייש ותנא ימעט שהוא לישנא מעליא כדאשכחן בריש פסחים (דף ג.) שעקם הכתוב כמה אותיות שלא להוציא דבר מגונה מפיו ובקונטרס לא פירש כן

² סוכה דף ב. תוד"ה "דאורייתא תני פסולה"

אי נמי יש לומר דלשון ימעט משמע חומרא דרבנן בעלמא ופסולה משמע דאורייתא ובפרק במה מדליקין (שבת דף כב.) דאמרינן נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי אגב דתנן כסוכה נקט נמי גבי נר חנוכה פסולה א"נ אי הוה תני ימעט הוה משמע כמות שהיתה מדלקת ישפילנה וזה אינו למאן דאמר הדלקה עושה מצוה ואפי' למ"ד הנחה עושה מצוה חיישינן דהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה כדאמרינן גבי הדליקה בפנים והניחה בחוץ:

נבוא לעיין בתירוץיהם.

התירוץ הראשון בתוספות – לישנא מעליא

התוספות מציגים שני שיקולים של חז"ל בבחירת הלשון כאן.

1. לישנא מעליא.
2. דקדוק מצד הדיוק בדין, שלא נטעה.

כאשר אנחנו עוסקים בדין דאורייתא, גובר החשש של טעות בדין על הרצון להשתמש בלישנא מעליא. לכן בסוכה נוקטין בלשון "פסולה".

כאשר אנחנו עוסקים בדין דרבנן, אנחנו מעדיפים להשתמש בלשון נקיה, אף על פי שהמחיר הוא להסתכן בטעות בדין, שמישהו יחשוב שבדיעבד המבוי כשר.³

וכתבו התוספות – "ובקונטרס לא פירש כן".

נראה לומר בכוונתם, שלפי פירוש זה ההבדל נובע ממשמעות הלכתית. מחשש טעות בהלכה. שבדין דאורייתא היא גוברת על נקיות הלשון, אך לא בדין דרבנן.

לעומת פירוש רש"י, שלפיו משמעות ההבדל היא לשונית. בסוכה הלשון המתאימה היא "פסולה", ובמבוי הלשון המתאימה היא "ימעט", וכפי שביארנו לעיל.⁴

³ מתירוץ זה ניתן ללמוד הערה מוסרית – עד כמה חז"ל נתנו משקל לנקיות הלשון, ואפילו המילה "פסולה" – שאצלנו לא היתה נחשבת לכאורה ללשון שאינה נקיה – נחשבת אצלם ללישנא שאינה מעליא, ששווה בשבילה להסתכן בטעות בדין דרבנן!

⁴ להרחבה בהבנת דברי רש"י עיין בביאור המהר"ם במקום, ונראה לומר עפ"י דברי הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש לגבי החלקים השונים של התורה, שיש חלקים השייכים באופן מובהק לתושב"כ, שמגיעה למעלה, ויש חלקים ששייכים באופן מובהק לתושב"ע – כגזירות חכמים וכו', ויש חלקים שהם כממוצע ביניהם, פירושים של חז"ל לדברי התורה. ואולי בזה המחלוקת בין תירוצי הגמרא – האם החלק הממוצע שהוא פירוש חכמים לדיני התורה, שייך יותר לבחינה של תושב"כ, ואז בו הלשון המתאימה היא "פסולה", כדבר שמתאר כבר דין קיים, או לבחינה של תושב"ע, שהיא בחי' חיי שעה, חיי עולם נטע בתוכנו, שבה הדברים מופיעים בהתהוות, וגם בה מתאימה יותר הלשון "ימעט", לולא הבעיה ש"נפישין מיליה". ואכמ"ל.

התירוץ השני בתוספות

אמרו התוספות:

אי נמי יש לומר דלשון ימעט משמע חומרא דרבנן בעלמא ופסולה משמע דאורייתא.

כאן גם התוספות הולכים למשמעות **לשונית**, כרש"י, אלא שאינם מפרשים כמוהו⁵. תוספות אומרים שלשון ימעט משמעה חומרא דרבנן, ולשון פסולה משמע דאורייתא. הם אינם מסבירים את דבריהם. ויש לשאול מדוע? היכן רואים בלשונות אלו קשר ל"דאורייתא" או ל"דרבנן"?

נראה שבאמירות מעין אלו, כאשר תוספות אומרים חילוק ללא הסבר, המובן הוא שיש כאן הגדרה פשוטה, שעלינו לגשת אליה בחיפוש הבדל יסודי וידוע בין דיני דאורייתא לדיני דרבנן.

דאורייתא ודרבנן – חפצא וגברא

אחת ההגדרות הידועות בדברי האחרונים בחילוק בין דיני דאורייתא לדיני דרבנן היא על פי החקירה של "חפצא וגברא".

אומר הגאון הרוגצ'ובר⁶:

...דאיסור תורה חל על הדבר, מה שאין כן של דבריהם...

ובמקום נוסף⁷:

...ואיסור דרבנן רק על האדם, כי אין להם כח לתקן על החפץ...

נפקא מינה לדוגמה, היא איסורי אכילה לקטן שלא הגיע לגיל חינוך. בודאי שבשר טרף לא ניתן לו לאכול, משום שהוא איסור דאורייתא, וחל האיסור על החפצא. אך להמתין בין אכילת בשר לחלב אין צורך, משום שזהו איסור דרבנן שחל על הגברא, ואצל קטן אין חיוב⁸.

האתוון דאורייתא בכלל י' דן באריכות בהגדרה זו, וגם מקשה עליה. מכל מקום, בתוך דבריו הוא נותן טעם לדעת האחרונים האומרים כן.

⁵ ראשית, שאם היו מקבלים את פירושו, היו מביאים בשמו וכד'. שנית, בלשונם הם משתמשים בביטויים שונים מהביטויים שהתשמם בהם רש"י. רש"י הדגיש את מימד הזמן, האם עוסקים כאן בדין שכבר קיים או בדין שעכשיו הוא בהתהוות. תוספות מדברים על מושגים כלליים של "דאורייתא" ו"דרבנן".

⁶ צפנת פענח מהד"ת עמ' 92.

⁷ צפנת פענח שו"ת חלק ב' סי' לב.

⁸ נפק"מ נוספת היא בהיתר אכילה לחולה ביום כיפור ובתשעה באב. בתשעה באב, אם הגענו למצב המצריך היתר – מותר לו לאכול לגמרי ולא צריך לאכול לשיעורים, משום שכל האיסור הוא מדרבנן ועל הגברא, ועל חולה לא גזרו. אך ביום כיפור, איסור האכילה הוא בעצם היום, ולכן גם אם אדם נצרך לאכול, האיסור עדיין עומד בעינו, ונשתדל כפי הניתן למעט בפגיעה באיסור, למעט מצבים של פיקוח נפש אצל יולדת תוך 3 ימים וכד'.

וכך הוא כותב:

...ונלענ"ד בזה עפ"י ספיקן של האחרונים הנ"ל שנסתפקו לומר דאע"ג
דאיסורי תורה איסורי חפצא ניהו עכ"ז איסורים דרבנן הוי רק איסורי
גברא לחוד וזה בעבור שהחכמים לא היו בכחם להטיל איסור על
החפץ המותר בעצם רק שיש להם כח לומר אל האדם שישמע דבריהם
ואם איננו שומע לדברי חכמים ה"ז עבריין ורשע אבל להשים איסור
על עצמות החפץ דבר זה מסור רק אל הש"ת לבד לרחק ולקרוב
החפצים בעצמותם כי לד' הארץ ומלואה וכל החפצים שלו...⁹

לאור הדברים, נראה לומר בביאור תירוץ התוספות הנ"ל, הלשון "פסולה" מתאימה לאיסורי תורה, משום שהיא מתייחסת לחפצא של הסוכה. במבוי, תקנת חכמים, הנושא הוא האדם ולא המבוי, ועל כן הלשון המתאימה היא לשון המתייחסת לאדם ולא למבוי, לשון "ימעט".

הקשר בין סוכה ומבוי

וכאן יש לשאול – האם בסוגייתנו באו חז"ל לגעת בהבדל הכללי בין דאורייתא לדרבנן בלבד? או שמא יש כאן אמירה מיוחדת גם כלפי היחס בין סוכה ומבוי?

אנו רוצים לומר כאפשרות השניה, וזאת מכמה סיבות:

א. אם האמירה היתה מתייחסת רק להבדל הכללי בין דאורייתא לדרבנן, היה לכאורה מספיק להביא את הסוגיה באחת המסכתות, סוכה או עירובין, ולא היה צורך להביאה בשתייהן.

ב. מתוך דברי תוספות הראשון במסכת סוכה, עולה שהגמרא רצתה להשוות דוקא בין סוכה ומבוי. שכך הם כותבים:

מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה ומאי שנא גבי מבוי דתני תקנתא. והא
 דלא פריך מאי שנא גבי הדס דתני פסולה ותקנתא דתנן בפרק לולב הגזול
 (לקמן דף לב:) או שהיו ענביו מרובין מעליו פסול ואם מיעטן כשר **דלא**
פריך אלא מסוכה ומבוי שדינם שוה לענין גבוה ושינה לשון משנתו...

תוספות שאלו – הגמרא היתה יכולה להקשות אותה קושיה לשונית בהשוואה **בתוך מסכת סוכה** בין סוכה להדס, שבהדס תני פסול ותקנתא – "פסול, ואם מיעטן כשר". ומדוע הקשו ממבוי ולא מהדס? אומרים תוספות – "דלא פריך אלא מסוכה ומבוי שדינם שוה לענין גובה".

יש כאן השוואה **דוקא בין סוכה ומבוי** ששוים לענין גובה 20 אמה.

⁹ עיין עוד מעין זה בשערי יושר ש"א פ"ז: "דבכל אזהרות התורה איכא אזהרה על **עצם המעשה** כמו לא תאכל חלב דהאיסור על עצם האכילה, והלאו דלא תסור באה אזהרה לשמוע בקול חז"ל, וכשעובר על זה ליכא איסור תורה על עצם המעשה רק מה שאינו שומע **לקולם**". ועיין עוד בשערי יושר שם פרק י' ופרק י"ט. וכן ראינו לעיל בלשון הרוג'ובר "כי אין להם כח לתקן בחפץ".

ג. עצם השיעור הזהה של 20 אמה בסוכה ומבוי, מלמד על קשר מהותי ביניהם, על פי הכלל של "מספרים ושיעורי חכמים". ועיין לקמן.

ד. הגמרא במסכת שבת קושרת ביניהם ומביאה אותם יחד בסוגיה של גובה הנחת נר חנוכה¹⁰, ואומרת:

נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי...

ה. בפתיחת מסכת עירובין אומרים התוספות:

מבוי שהוא גובה מעשרים אמה ימעט. הקשה מהר"י מאורלינ"ש דהוה ליה לאשמועינן הכשר מבוי ברישא שהוא בלחי וקורה ואם הניח למעלה מעשרים ימעט ותירץ דתנא ניחא ליה להתחיל בהאי לישראל כמו שמתחלת מתניתין דסוכה ולהכי פריך שפיר טפי בגמרא מאי שנא גבי סוכה דתני פסולה:

קושיית מהר"י מאורלינ"ש - לכאורה היה ראוי לפני שמדברים על גובה הקורה של המבוי, לפתוח ברישא בהכשר מבוי שהוא בלחי וקורה! ותירוץו – "ניחא ליה להתחיל בהאי לישראל כמו שמתחלת מתניתין דסוכה". מגמת המשנה בפתיחת מסכת עירובין, היא להשוות אותה לפתיחת מסכת סוכה. ומאי כולי האי?

שיעור גובה עשרים אמה

נראה שמוכח מראיות אלו, שישנו קשר מהותי בין סוכה ומבוי, שבא לידי ביטוי בשיעור הגובה של עשרים אמה, המשותף לשניהם מצד אחד, ומצד שני – מופיע בלשון שונה בכל אחד מהם.

השוואה ביניהם מחדדת נקודה מהותית בכל אחד מהם, והינה מהווה אמירה עקרונית בפתיחת כל אחת מהמסכתות, כיצד רוצים חז"ל שניגש ללימוד מסכת סוכה, וכיצד הם רוצים שניגש ללימוד מסכת עירובין.

ראשית, נרצה לגעת בשיעור המשותף.

בהמשך סוגייתנו שואלת הגמרא "מנא הני מילי"? מה המקור של חכמים לפסול סוכה מעל עשרים אמה?

עונים האמוראים מספר תשובות, ונביא כאן את הראשונה:

אמר רבה דאמר קרא למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא...

עשרים אמה הוא גובה שליטת העין.

¹⁰ שבת כב.

כך גם מפרש רש"י בסוגיה במסכת שבת שהזכרה לעיל, לגבי גובה נר חנוכה – שאם הניחה למעלה מעשרים אמה – "פסולה כסוכה וכמבוי"¹¹:
פסולה - **דלא שלטא בה עינא** למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא:

באופן פשוט נראה¹², שעד שיעור זה יש שליטה לעין האדם. זהו שיעור ששייך לציר הגובה, ומבטא את היחס בין הארץ לשמים, עד היכן יש "שליטה" של עין האדם, ומהיכן הדברים כבר שייכים למציאות העליונה של השמים בלבד, ללא כל יחס לאדם ולאֶרץ.

מספרים
ושיעורי
חכמים

לפני שנבוא לגעת ביחס בין סוכה לעירובין, נרצה לגעת בנקודה נוספת העולה מדקדוק בגירסת הגמרא.

הבדל הגירסאות לגבי מבוי

ישנה הערת תיקון גירסה, לגבי דברי הגמרא שלנו ביחס למבוי.

הגמרא אצלנו מצטטת את המשנה בפתיחת מסכת עירובין כך:
תנן התם מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט...

כשאנו משווים את הציטוט שמביאה הגמרא, ללשון המשנה בפתיחת עירובין, אנו מוצאים שיש הבדל. שם הלשון היא - "מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה ימעט", בדומה ללשון במשנתנו לגבי סוכה – "שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה".
ואכן, בסוגיה בסוכה, על הגיליון, יש תיקון גירסה לגבי מבוי - "צ"ל למעלה מעשרים כו".

לכאורה יש היגיון רב בתיקון, והוא בכדי להשוות באופן מוחלט בין דברי המשנה בסוכה לדבריה במבוי, וכפי שראינו למעלה במגמה להשוות ביניהם, מצדדים שונים.

אלא שהגהות הב"ח על המשנה בעירובין תיקן בהערה להשוות לגירסת הגמרא בסוכה - "מבוי שהוא גבוה מעשרים כצ"ל, ותיבת 'למעלה' נמחק".

וכן אומר הריטב"א אצלנו:

תנן התם מבוי שהיא גבוה מעשרים אמה ימעט פירוש כשהכשירו בקורה לא כשהכשירו בלחי כדכתיב התם. והא דלא קתני התם למעלה מעשרים כדקתני גבי סוכה אע"ג דשוו בדניניהו דחלל מבוי תנן

¹¹ מסכת שבת דף כב.

¹² בפנימיות התורה מתייחסים חז"ל לעומק המשמעות של שיעור עשרים אמה, ולא נכנס כאן לעומק דבריהם, יהי רצון שה' יאיר עינינו בתורתו.
הרב ראובן מרגליות זצ"ל בספר "שערי זוהר" מפנה לדברי התקוני זוהר בדף ח. שמבאר את משמעות המספר 20 בהקשר זה, ונוגע גם ביחס בין סוכה למבוי. ע"ש.

הריטב"א מתייחס להבדלי הלשון בין סוכה למבוי בעניין זה, ולא משנה את גירסת הגמרא.

כאשר הוא מקשה, מדוע לא שנו גם במבוי "למעלה מעשרים אמה", הוא דוחה את האפשרות לומר שיש הבדל דיני ביניהם, שאולי היינו אומרים שבסוכה העשרים אמה הם לא כולל הסכך ואילו במבוי הם כולל הקורה, ואומר שאין לומר כן, שהרי "חלל מבוי תנן". גם במבוי השיעור הוא על חלל המבוי, והקורה מעליו.

ומבאר הריטב"א:

משום דהכא איירינן בתיקון הסכך שהוא עיקר המצוה והוא עומד על החלל ושייך למתני ביה למעלה אבל התם לא קתני קורת מבוי שהיא גבוה אלא מבוי שהוא גבוה דבתיקון מבוי והכשירו מיירי וכיון שכן לא שייך למיתני בי' הכי שהמבוי הוא גובה של חלל והיינו דלא קתני ביה ישפיל אלא ימעט כל' ימעט חללו בין שישפיל את הקורה בין שיגב' את הקרקע וכדמוכח התם בהדיא בגמ'...

הנושא אצלנו הוא **הסכך**. עליו מדברת המשנה. הוא עיקר המצוה, והוא עומד על החלל ולכן שונים לגביו "למעלה מעשרים אמה".

לעומת זאת, במבוי הנושא הוא אינו הקורה, אלא "תיקון המבוי והכשירו". על כן, המשנה מדברת על המבוי עצמו, שגובהו עשרים אמה, וממילא יוצא שהקורה כבר נמצאת למעלה מעשרים, אלא שלא היא הנושא בו עוסקת המשנה. הריטב"א מוכיח כן גם מהלשון "ימעט" - בה השתמשה המשנה ביחס לתיקון המבוי, שמשמעותה למעט את חלל המבוי, או על ידי הנמכת הקורה מלמעלה, או על ידי הגבהת הקרקע. אם הנושא היה קורת המבוי, לשון המשנה היתה צריכה להיות "ישפיל".

גירסאות

בפתיחת מסכת סוכה - הנושא הוא הסכך שמעל הסוכה, ובפתיחת מסכת עירובין - הנושא הוא המבוי עצמו, ולא הקורה שמעליו, ומכאן הבדל הלשון בין "גבוהה למעלה מעשרים אמה", לבין "גבוה מעשרים אמה".

מפליא לראות כיצד הריטב"א מתעקש על גירסת הגמרא, ודוקא מתוך דיוק בגירסה שלפנינו, הדברים מתבארים באופן נפלא.

ונבוא להעמיק במשמעות העניין.

מסכת סוכה ומסכת עירובין

ננסה בעזרת ה', מתוך דברי רבותינו, לעמוד על עניין העירוב ועניין הסוכה, ומתוך כך לבאר את הדברים.

ונפתח בעניין הסוכה.

אומרת הגמרא במסכת סוכה¹³:

ותניא רבי יהודה בן בתירה אומר כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה'

שם שמים חל על הסוכה.

כאשר אנחנו נכנסים לסוכה, אנחנו נכנסים תחת צל השכינה.

בזוהר הקדוש הסוכה נקראת "צלא דמהימנותא"¹⁴.

אומר המהר"ל¹⁵:

...ולכך בחג המצות בו יצאו ישראל ממצרים שאז היו ישראל כאלו נולדו ונתהוו לעם כאשר התבאר בכמה מקומות בספר הזה ועוד יתבאר, חג השבועות בו נתנה התורה לישראל, וחג הסוכות הושיב אותם בענני הכבוד וזהו נראה שישראל נאספים אליו יתברך ותחת כנפיו יחסו. לפיכך מצות סוכה לצאת מביתו של אדם שהוא מקומו לשבת בצל סוכה כי צריך האדם להסתופפות ולפיכך צריך לישוב בסוכה שהסוכה היא הסתופפות גם כן והבן זה היטב... והתבאר לך כי בפסח יש להם שלימות אלהי נבדל, ולפיכך אסור בחמץ ושאור ובחג השבועות קנו מעלת השכל שהיא התורה, וכמו שקנו ישראל מעלת השכל בחג השבועות קנו עוד מעלה עליונה בחג הסוכות הוא רוח הקודש השורה עליהם, ולכך היו ענני כבוד עליהם שהשכינה חופף עליהם וכל מקום שהשכינה נמצאת שם ענני כבוד כמבואר בכתוב, וזהו אמרם (ירושל' סוכה פ"ה ה"א) למה נקרא שמחת בית השואבה שהיה בחג הסוכות שמשם היו שואבים רוח הקודש...

אם בפסח נולד עם ישראל, ובשבועות נתנה לנו התורה, הרי שבסוכות אנו באים ונכנסים תחת צל השכינה, וכנגד ענני הכבוד שבהם חפפה השכינה על עם ישראל במדבר.

¹³ דף טו, וה"תולעת יעקב" מתייחס לדברים ב"סוד הסוכה", ומביאו השל"ה הקדוש במסכת סוכה תורה אור אות [ב] ע"ש.

¹⁴ עיין למשל בזוהר הקדוש חלק ג דף קג.

תא חזי, על כל חסד דעבד קודשא בריך הוא בישראל. קשיר עמהון ז' ענני יקירן. וקשיר להו בכנסת ישראל, דהא עננא דילה אתקשר בשיתא אחרנין. ובכלהו שבעה, אזלו ישראל במדברא. מאי טעמא, בגין דכלהו קשרא דמהימנותא ניהו ועל דא בספות תשבו שבעת ימים. מאי קא מיירי. בגין דכתיב, (שיר השירים ב) בצלו חמדתי וישבתי ופרו' מתוק לחכי. ובעי בר נש לאחזאה גרמיה, דיתיב תחות צלא דמהימנותא: גבורות השם – פרק מ"ו¹⁵

לגבי **מסכת עירובין**, אומר ר' צדוק¹⁶:
ועל דבר זה נתייסדה כל מסכת עירובין ולימודיה לעשות מרשות הרבים רשות היחיד.

ועוד כותב בעניין המבוי בספר "רסיסי לילה"¹⁷:
...וכן מבוי הוא העושה מחיצה לבדו ורשות היחיד יחידו של עולם ולא רשות הרבים מסיטרא דפירודא כעשו שכתוב בו נפשות רבים מה שאין כן בית יעקב נפש לשון יחיד שהכל רשות היחיד¹⁸...

רשות הרבים היא ביטוי ל"סיטרא דפירודא", ולמקום הטומאה¹⁹. רשות היחיד שייכת לתיקון העולם, למבט של "ה' אחד".
עניין המבוי, וכן מסכת עירובין כולה, אומר ר' צדוק, הוא לקחת את רשות הרבים ולהפוך אותה לרשות היחיד. כיצד מרוממים את העולם ומוציאים אותו מסיטרא דפירודא לסיטרא דיחודא, תחת ה' אחד.

לדרכנו נאמר, ששתי המסכתות, סוכה ועירובין, עוסקות ביחס בין השמים והארץ. השמים שמים לה', והארץ נתן לבני אדם. תפקידנו הוא לחבר ביניהם.

בסוכה השמים כביכול יורדים אלינו מלמעלה למטה, שם שמים חל על הסוכה, והשכינה כביכול יורדת ושורה על הסכך. האדם נכנס ומסתופף בצל השכינה.

בעירובין, אנחנו מתחילים מהארץ, מהעולם המפורד, מרשות הרבים, ומשם מתחילים לאחד אותו, ולהפוך אותו לסוד רשות היחיד, לרומם אותו לה' יתברך²⁰.

נראה שחכמים רצו לרמוז בפתיחת כל אחת מהמסכתות, את עניינה המיוחד, דרך הדגשת המשותף והשונה ביניהם. והדברים קשורים גם למהות כל אחת מהן כדין דאורייתא או דרבנן – "סוכה דאורייתא... ומבוי דרבנן".

פתיחת
המסכת

¹⁶ דובר צדק אות ד

¹⁷ אות נז

¹⁸ נביא כאן את דבריו ביתר הרחבה: "זהו כסוכה וכמבוי דבסוכה נאמר (ויקרא כג, מב) כל האזרח בישראל ונאמר (זכריה יד, יט) זאת וגו' וחטאת כל הגוים אשר לא יבואו לחוג חג הסוכות. כמו שאמרו בריש עבודה זרה (ג.) דהנסיין יהיה במצות סוכה דזה שייך רק לישראל היושבים במחיצה לבדם תחת צלא דמהימנותא. וכן מבוי הוא העושה מחיצה לבדו ורשות היחיד יחידו של עולם ולא רשות הרבים מסיטרא דפירודא כעשו שכתוב בו נפשות רבים מה שאין כן בית יעקב נפש לשון יחיד שהכל רשות היחיד. ובשניהם פסול למעלה מעשרים דליכא היכרא כי מחיצה המגדרת בין ישראל לעמים צריכא היכרא שלא יהיה ערבוביא וכן לנר חנוכה. וזהו בירור הנצח והוד באור ניכר ועל ידי זה ממילא היסוד מבורר גם בתכלית ההעלם שהבור ריק וכו' אבל וכו' עם כל זה הוא בקדושתו עומד:"

¹⁹ ועיין כן בעץ חיים שער י"ט פרק א, ובמבוא שערים שער ב חלק ג פרק ח, ועוד.

²⁰ ועל רשות היחיד נאמר שעולה עד לרקיע. עיין בשבת דף ז, עירובין דף לב ועוד.

ציר הגובה של 20 אמה, פותח את שתי המסכתות, לומר שעניין שתייהן לחבר בין שמים ותושב"ב ותושב"ע. אלא שסוכה - שמקורה בתורה שבכתב, עוסקת בירידת השמים אל הארץ, ועירובין – שמקורה בתורה שבעל פה, עוסקת בעליית הארץ אל השמים²¹.

ונראה שזה עומק משמעות דברי חז"ל בפתיחת שתי המסכתות –
סוכה דאורייתא תני פסולה, מבוי דרבנן תני תקנתא.

בסוכה אנו עוסקים בעצם השראת שכינה מלמעלה, בחפצא של הסוכה. האם יש בה השראת שכינה או לא.
בעירובין אנו עוסקים בתפקיד האדם, הגברא. לכן הלשון היא לשון תקנתא – ימעט.

²¹ על כן, כפי שראינו לעיל, בסוכה הנושא הוא הסכך, שבו השראת שכינה, ובעירובין הנושא הוא המבוי עצמו, ולא הקורה. כיצד המבוי הופך מרשות הרבים לרשות היחיד.